

„A természetszeretetre nevelés nemzeti érdek”

(Education Targeting Nature is a National Interest)

Kováts-Németh Mária*
egyetemi magántanár

Kivonat

A civilizációs ártalmak felismerésével egyidőben társulatok, egyesületek alakultak a XIX. században a természet élővilágának megőrzéséért.

A XX. század elején kiteljesedett természetszeretetre nevelés gyakorlata a ma embere számára is példaértékű. Felismerték, hogy a természet védelme - a törvényeken, rendeleteken kívül - feltételezi a társadalmi szervezetek összefogását és az iskolai nevelő munkát, vagyis "a természetszeretetre nevelés nemzeti érdek."

Kulcsszavak: természetvédelem, természetszeretet, erdő, iskola, erdőpedagógia, környezetpedagógia

Abstract

At the same time when realizing the potential harms of civilization, associations, societies were formed to preserve nature in the 19th century.

Education targeting a close relation with nature, that reached its heights in the early 20th century, could also serve as an example for today. It has been recognized that for the protection of the environment, in addition to legal instruments also civil society cooperation and education is needed, meaning that „education targeting nature is a national interest”.

Keywords: protection of nature, appreciation for nature, forest, school, forest pedagogy, environmental pedagogy

1. Egyesület – törvény – tanács

A XIX. század második felében a civilizációs ártalmak következtében a fejlett ipari országokban – Anglia, Németország – elindultak a természetvédelmi mozgalmak. A hazai értelmiség, mint az európai kultúra jó ismerője, terjesztője, az ország értékeinek védelme céljából kapcsolódott a külföldi kezdeményezésekhez. Bugát Pál és Jedlik Ányos alapító tagok kezdeményezésével már 1841-ben megkezdte tevékenységét a *Magyar Természettudományi Társulat*. A természettudományok művelése mellett elsőrendű feladatának tekintette a fiatal tehetségek felkutatását és támogatását. A társulat szaküléseket és természettudományi estélyeket rendezett. Az estélyeket októbertől áprilisig a hónap első szombatján; az orvosi szaküléseket a hónap második péntekjén; a természettudományi szaküléseket a hónap harmadik péntekjén tartották. (Értesítő, 1878)

---

* mianemeth22@gmail.com

Dr. Balogh Pál orvos, a Magyar Tudományos Akadémia tagjának kezdeményezésére 1845-ben megalakult az első állatvédő egyesület, majd 1870-ben Zlamál Vilmos, az állatgyógyintézet igazgatója fáradozott az újjászervezésen. Az *Országos Állat – védő Egyesület* működtetése 1883-tól Herman Ottó, Királyi Pál, Werther Albin és Fenyvessy Ferenc munkája nyomán valósult meg. Az egyesület tevékenysége az egész országra kiterjedt. Tagjai – tanárok, orvosok, természettudósok – elsődleges célja, hogy hathatós eredményt érjenek el az ifjúság nevelésével.

Herman Ottó példaértékű munkássága nyomán került sor 1891-ben Budapesten a *II. Ornitológiai Világkongresszus* megrendezésére. A kongresszus egyik eredménye, hogy a Magyar Nemzeti Múzeumban 1893-ban Herman Ottó létrehozhatta a *Magyar Ornitológiai Központot*. Miközben 1877-től szerkesztette a Magyar Nemzeti Múzeum természettudományi tárának folyóiratát, a *Természetráji Füzeteket*, 1894-től elindította az *Aquila* című folyóiratot, mely a hazai madártani kutatások központi orgánuma lett. Tevékenyen részt vett az Ezredévi Kiállításon (1896) rendezésében, s *jeles kezdeményezője volt az iskolai nevelésben–oktatásban folyó természetszeretetre nevelésnek*.

A természet védelméről az első törvényi rendelkezés az 1935. évi IV. törvénycikkkel történt, az erdőkről és a természetvédelemről szól. A „Hatodik cím”: a Természetvédelem. Az első paragrafusában meghatározza, hogy a természetvédelem célja: *„egyfelől minden olyan behatást elhárítani, amely a védelem tárgyának eredeti épségében való fennmaradását, illetőleg tájképi szépségét vagy egyéb sajátos természeti tulajdonságait sértené vagy veszélyeztetné; másfelől lehetővé tenni a védelem alá vont állat- és növényfaj zavartalan tenyésztését; megóvni a védett forrás és patak vizének tisztaságát és biztosítani a forrásokat a vadon tenyésző állatok számára.”* A törvény nyomán jött létre az első természetvédelmi terület a „Debreceni Nagyerdő”, majd 1945-ig 239 védett terület létesítése történt.

A törvény rendelkezik arról is, hogy a természetvédelem irányításához és legfelsőbb felügyeletéhez szükséges egy szakértői tanács létesítése. 1938 decemberében meg is bízták *Kaán Károlyt* az *Országos Természetvédelmi Tanács* elnöki feladatával. A tanács tagjai: Cholnoky Jenő, Dudich Endre, Földváry Miksa, Jávorka Sándor, Lóczy Lajos. Az Országos Természetvédelmi Tanács feladata: a természet védelmére érdemes tárgyainak felkutatása; azok védetté nyilvánítása; természetvédelmi területek és tájvédelmi körzetek meghatározása iránt javaslatot tenni; s általában a természetvédelem körül felmerülő kérdésekben szakvéleményt nyilvánítani.

Fontos szempont volt, hogy *a Tanács a szükséghez képest saját kebelben alakítható szakosztályokban, továbbá a földművelésügyi miniszter hozzájárulásával vidéken szervezhető Természetvédelmi Bizottságok közreműködése útján készítse elő munkáját*. A Tanács és a Bizottságok tagjait működésükért díjazás nem illette; kiküldetés esetében számukra útiköltség és napidíj volt megállapítható. A Tanács és a Bizottságok szervezetét és ügyrendjét *a vallás- és közoktatásügyi miniszterrel egyetértve a földművelésügyi miniszter* állapította meg.

A törvény 289. §-ban rendelkezett az *Országos Erdei Alapról*, melynek célja jelentősen meghaladta a több mint öt évtizede megfogalmazottakat. Az alap célja:

- az erdészeti tudomány és szakirodalom előmozdítása;
- az erdészeti szakismeretek terjesztése;
- az erdészeti kísérleti és kutató ügy fejlesztése.

Fontos szerepe volt a *természetszeretetre nevelésben* az iskolai oktatásnak. Az iskola feladata: *„az ifjú nemzedéknek a természet szeretetében való olyan nevelése, hogy méltányolni tudja a természetvédelem jelentőségét és megbecsülésben részesítse a természeti emlékeket, kétség kívül jelentős nemzeti érdek.”* Az ifjúság gondolkodásában *megértést kell teremteni* a természet és annak emlékei iránt az oktatás minden tárgyában, a fiatalság lelkületét fogékonnyá kell tenni az ilyen kérdésekkel szemben. *Tiszteletet kell kifejleszteni* az ifjúság lelkületében a természet alkotásai, a természeti emlékek megbecsülése iránt. Arra kell törekedni, hogy a

tisztelet és a megbecsülés a fiatalság lelkületében „mély gyökeret verjen és erős nyomokat hagyjon.” Továbbá a soproni bányamérnöki és erdőmérnöki főiskola erdőmérnöki szakoszályának „az illetékes tanszékek tanárai minden évben néhány órát szenteljenek a természet védelméről és a természeti emlékek fenntartásáról szóló előadásnak.” (Kaán K., 1931)

2. Az összefogás eredménye: a nevelés közügy

A XX. századi hazai természetszeretetre nevelés példaértékű Európában. A századfordulón a természetvédelmi tevékenység egyik fontos területe a madárvédelem volt. Az ifjúság, a lakosság megnyerését nélkülözhetetlennek tartották a természetvédők által megfogalmazott feladatokhoz, elképzelésekhez.

A madárvédelem mind szélesebb megvalósítása érdekében Herman Ottó, a neves természettudós 1900. február 25-én az Országos Állatvédő Egyesület Közgyűlésén javasolta, hogy május egyik napját a madarak és fák ünnepének nyilvánítsák. Az egyesületi kezdeményezést miniszteri rendelet követte. Az 1905/1906-os tanévben, egy májusi napon – Apponyi Albert kultuszminiszter 1906. április 27-én kelt körrendelete alapján – az ország valamennyi elemi iskolájában tanítás nélküli munkanapon először ünnepelték a „*Madarak és Fák Napja*”-t. (Kovátsné NM, 1995.)

Példaértékű az a társadalmi összefogás, amit az ünnep sikeres, eredményes megtartása érdekében a különböző szervezetek, egyesületek kifejtettek. Az Országos Állatvédő Egyesület útmutatókat készített, mintaelőadások szervezésével segítette az iskolákat új feladatuk megoldásában. A tanfelügyelőség, az egyházkerületek püspökei képviselőikkel, felhívásaikkal bizonyították az iskolai, a természetvédelmi munka fontosságát a művelődés terjesztésében, az erkölcs fejlesztésében. „*A madarak, fák védelme a művelődés terjedését s az erkölcsi érzék megbecsülését jelzi. Szép feladatot teljesítenek az iskolák felügyelői, vezetői, amidőn a növendékekben gondosan ápolják a természetszeretetet s a reá szoktatják őket a hasznos állatok és fák védelmére.*” (Fodor Á., 1912)

A miniszteri körlevél után két évvel az Országos Állatvédő Egyesület kezdeményezésére – a tanulóifjúság mind szélesebb körű megnyerése érdekében – 1908-ban megalakul az *Országos Ifjúsági Madárvédő Liga*. Ez év június 15-én Apponyi Albert kultuszminiszter a 27171. számú körrendeletével valamennyi királyi tanfelügyelő kötelességévé tette, „hogy buzdítsa a tanítókat a szóban forgó Liga megalakítására, annak eredményéről pedig iskolalátogatásai alkalmával szerezzen meggyőződést.” (Fodor Á., 1910)

Az Országos Ifjúsági Madárvédő Ligához való csatlakozás minden esetben ünnepélyes keretek között történt. A Madarak és Fák Napján, az egész napos teendők között – faültetés, odúkészítés, madarak etetése, állatok ápolása – jelentős esemény volt a fogadalomtétel, a Liga tagsági igazolvány aláírása, és a Ligajelvény átvétele. Az Országos Állatvédő Egyesület védnöksége alatt, a *település elöljárói, a szülők és tanítók előtt Liga tagjai az iskolai rendezvényen megfogadták:* „nemcsak maguk vallják és követik a szabályokat, hanem minden gyermektársukat, kit madárfészek-romboláson vagy állatkínzáson rajtakapnak, lehetőleg visszatartják kegyetlen és oktalan szándékától és rajta lesznek, hogy őt is állatvédő pajtássá tegyék.”

Az a kultúrpolitikai törekvés, mely a Trianon következtében összetört nemzetet talpra segítette állni, erőt adott az „emberiesség”, az „önzetlenség” és a „szívbeli érzés” ápolásával. Az érzelmi nevelés tisztasága és mélysége erkölcsi zsinórmértékül szolgált a törvényekben, a rendeletekben és a nevelésben.

„A természet tiszta, derűs szeretete”, az állat- és növényvédelem iskolai terjesztése korábban ismeretlen volt – írták az állatvédők. Az előbbieket „iskolai terjesztéséről” csak 30-40 év óta lehet szó, mióta az állatvédő egyesületek megindították azt.” (Fodor Á., 1922) A megállapítás

talán túlzó volta ellenére az Állatvédő Egyesület nemes célkitűzései jelentősen fellendítették az iskolai természetszeretetre nevelést. Fő célkitűzéseiket a következőkben fogalmazták meg: „*Az az iskola, amely nevelni akar, a természet tárgyaiban ne csak a törvényszerűségek megállapítására vezető anyagot láttasson a tanulóval, hanem éreztesse meg a természetnek kimeríthetetlen gazdagságát, színpompáját, esztétikai hatását, úgyszintén a nagy mindenség fenséges összhangját is, mely igaz áhitatra készít minden nemesen érző szívet. Tanítsuk meg a jövő nemzedéket arra, hogy hogyan kell gondozniok, ápolniok a természet ajándékait, az Isten remekeit és a haza kincseit: az állat- és növényvilág egyedeit. E gyakorlatias közgazdasági oktatással egyszerre beleviszük az életbe az iskolát.*” (Fodor Á., 1922)

A hivatalba lépő Dr. Vass József vallás- és közoktatásügyi miniszter a 198.863/1921.sz. rendeletével megerősítette az előző miniszteri rendeleteket, illetve azok hatályát kiterjesztette valamennyi állami polgári és középiskolára, óvó-, tanító- és tanítónőképző intézményre. A századfordulót követő első évtizedekben különösen nagy figyelmet fordítottak a pedagógusok továbbképzésére. Politikusok és jelentős pedagógiai gondolkodók vallották, hogy a „nevelő személyétől függ minden a nevelésben, hogy az összes jelentős pedagógiai problémák középpontja, s szintézise a nevelő személyének a kérdése.” *A továbbképzések középpontjában – a nemzetnevelés mellett – az új szellemű nevelési gyakorlat állt.* A tanítóval szemben támasztott követelményeket, a tanítói lélek 10 törvényét a cserkész törvény mintájára Frank Antal fogalmazta meg. A 10. pont szerint „az érzelmi és akarati világot kell a tanítónak megragadni és ezt nyújtani a gyermeknek”, s a 6. törvény, hogy „a tanító szeresse az Isten nyitott könyvét, a természetet.” A természet ismerete, szeretete nélkül elképzelhetetlenek tartották a gyermek nevelését, személyiségének formálását. (Ambrus B., 1938)

A 20-as évek nevelési koncepciójának középpontjában az *erkölcsös ember, az erkölcsös személyiség* alakítása állt. Az erkölcsös ember meghatározó tulajdonsága: *a természethez való viszonya. A nevelési eszmény, a nevelési cél a természetet ismerő, a természetet szerető, a természettel harmóniában élő erkölcsös ember.*

Az egész tanítási folyamatot áthatotta, az *ökológiai szemléletformálás*. Ez jelentette a természetszeretetet, a problémákkal szembeni nyitottságot, feltételezte a jövő generációval szembeni felelősséget, s nem nélkülözte az érzelmi ráhatást. A tanórán kívüli tevékenységformák jelentős eszközei voltak: a falitáblák, az ifjúsági dolgozatokra kiírt *pályázatok*, az iskolai kirándulások, az ifjúsági szervezetek: *cserkészlet, egyesületek, az ünnepek*, az egyesület által kiadott könyvek, a gyermeknapotárak az állatvédelem eszméivel.

Minden tevékenységnek, legyen az tanórai, vagy tanórán kívüli, meghatározó eleme az érzelmre irányuló hatás, nevelés. Az érzelmeket nem nélkülözheti az a nevelési cél, melynek az erkölcsös emberré formálás a kulcsa. Az oktató–nevelő munka alapelve: „**Amit védeni akarunk, azt ismernünk, értékelnünk, szeretnünk kell.**”

3. Környezeti nevelés – erdei iskola - erdőpedagógia

A helsinki záróokmányt 1975-ben harmincöt ország – köztük hazánk – vezetője írta alá. Az állásfoglalás alapján „*bármely környezeti politika csak akkor lehet sikeres, ha a környezet védelmét a lakosság minden csoportja felelőssége tudatában elősegíti, ami folyamatos, elmélyült felvilágosító és nevelő munkát igényel, különösen az ifjúság körében.*”

Magyarországon a 70-es években kezdődött meg természeti környezetünk védetté nyilvánítása; s ekkor merült fel a környezet- és a természetvédelem oktatásának igénye, szükségessége. Csak a pedagógia területén számos kutatás, könyv, tankönyv született annak jegyében, hogy a jövő generációja egyrészt olyan környezetet örököljön, amely biztosítja számára az életfeltételeket, másrészt képes legyen egy új szemlélettel, egy új magatartással a

társadalmi élet egészében – műszaki fejlesztésben, gazdaságban, fogyasztási szokásokban – egy tanult környezeti kultúrát örökíteni, környezetbarát gyakorlatot megvalósítani.

Az 1995. évi Környezetvédelmi törvény először fogalmazta meg, hogy „minden állampolgárnak joga van a környezeti ismeretek megszerzésére és ismereteinek fejlesztésére”, s az ezzel kapcsolatos feladatokat „*az állam az oktatási és a közművelődési intézményeken keresztül, a környezetvédelmi egyesületekkel és a környezet védelmével foglalkozó lakossági szakmai szervezetekkel együttműködve látja el.*” Az iskola pedig minden változó körülmény közepette tette a dolgát: oktatott és nevelt. Nem egyforma hatékonysággal, nem biztos, hogy kellően súlyozott és megtérülő energiával, de több-kevesebb sikerrel, s annak reményében, hogy a gyermekkori élmények maradandósága következtében a majdani felnőtt képes lesz a csak iskolai keretek között gyakorolt tevékenységekből meríteni.

Alsó- és középfokon szép számmal voltak olyan iskoláink, amelyek *a 90-es évtized első felében kiemelten törekedtek a környezeti kultúra megvalósítására és fejlesztésére.* Ezt elősegítette az 1995. évi Nemzeti Alaptanterv, a 202/2007. Kormányrendelet, az OKI és a Környezeti Nevelési Programok, majd a stratégiák.

Egyetértés született abban, hogy a **környezeti nevelés nem lehet egy tantárgyhoz kötött**, hanem csak tantárgyakon átnyúló, a környezeti problémákat felismertető, mindenekelőtt együttműködést, részvételt kívánó tanítási–tanulási tevékenység. A problémaorientáltság mellett a tevékenység- és szituációorientáltság jellemzi, csak a gyakorlatban lesz világos a környezeti képzés tartalma, céljai és módszerei.

A tantárgyakon átnyúló oktatás–nevelés az iskolai tanulás és *a tanárképzés megújulását is feltételezi.* Az iskolai keretek kitágítását segítették az „*új tanulási környezetek*”, mint a múzeumpedagógia, az állatkert, az erdei iskola. Előtérbe került, hogy *olyan tanárokat kell képezni, akik képesek lesznek a tanítási-tanulási folyamatban a környezeti nevelés céljait, tartalmait, módszereit megvalósítani a környezettudatos személyiségfejlesztés érdekében.* A külföldi szakemberek is (Becker, G. 2000) hangsúlyozták:

- Az ökológiai problémák prezentálása hatékonyabbá teszi az oktatást.
- Intézményi szinten csak a keretfeltételei határozhatók meg a környezeti nevelésnek, a feladatokat részleteiben a pedagógiai programoknak kell tartalmaznia.
- A tanárképzésnek többféle környezeti nevelési koncepciót kell bemutatnia, melyeket már ki is próbáltak.
- A tanárképzés során az környezeti szemléletnek minden tantárgyra ki kell terjednie, alapvető ebben a pedagógiai kultúra szerepe.
- Csak az a tanár lesz képes a környezeti nevelést a gyakorlatban megvalósítani, aki már kipróbálta azt.
- A környezeti nevelési képzés széles körű együttműködést kíván az egyetem, a továbbképző intézmények, a környezetvédelmi egyesületek és az iskolák között.
- A környezeti nevelési koncepciók (curriculumok) nem nélkülözhetik a helyi problémák feldolgozását; a valódi ökológiai problémák végtelen bonyolultságának kezelése érdekében a szükséges tárgyi és didaktikai redukciókat; a problémák és a saját viselkedésben meglévő ellentmondások és bizonytalanságok módszertani kultúrával való kezelését.

A környezeti nevelés jelentős terepe lett az **erdei iskola**. Az erdei iskolai jellegű kezdeményezések ugrásszerűen megnöttek, szervezeti egységesítésük céljából 1990-ben létrejött az *Erdei Iskola Egyesület*, melyet 1991-ben jegyezték be. Elnöke dr. Hortobágyi Katalin lett. Erdei iskolának tekintették azokat az iskolákat, melyek működésük szerves részeként szorgalmi időben vagy tanítási szünetekben természeti környezetben szerveztek foglalkozásokat; a környezet megismerésére és védelmére neveltek; a természeti környezet mellett az ember alkotta tárgyi környezetet is megismertették az ott élő emberek múltbeli, jelenlegi életmódjának és szokásainak feltárásával együtt. Vállalta az iskolák közötti kapcsolattartást, az erdei iskolai

tanulásszervezés ajánlását, továbbképzések szervezését. Hírlevelével az információbázis szerepét is betölti.

Az Erdei Iskola Egyesület a 90-es évek elején közel száz erdei iskolát tartott nyilván. Az erdei iskolák gyarapodása kétségtelenül jelzi a pedagógusok innovációs készségét. A környezeti, a társadalmi kihívásokra szép számmal érzékenyen reagáltak a pedagógusok az új pedagógiai gyakorlat megtervezésével, megvalósításával.

Az Erdei Iskola Egyesület pedagógiai útkereső, koordináló szerepet töltött és tölt be az erdei iskolák tartalmi, formai, módszertani kereteinek meghatározásában. Az Egyesület minden évben háromnapos országos találkozó keretében ismerkedett egy-egy új erdei iskolai helyszínnel. *A 20. Erdei Iskola Egyesület találkozóra 2010-ben* a Nyugat-magyarországi Egyetem Apáczai Csere János Kar Neveléstudományi Intézete és a Kisalföld Erdőgazdaság Zrt. közösen működtetett *Erdészeti Erdei Iskolájában került sor, Győr–Ravasz helyszínnel.* (Kováts-N. M., 2010)

1996. október 2-3-án a szolnoki közgyűlésén megalakult az *Országos Erdészeti Egyesület Erdészeti Erdei Iskolák Szakosztálya*. A megválasztott elnök: Ormos Balázs, a TAEG Rt. vezérigazgatója, a titkára Dósa Gyula erdőmérnök, művelődési ház vezetője lett. Az OEE 32 tagsággal rendelkező, s jelenlévő erdőmérnökök (többnyire vezetők) közül 25 úgy nyilatkozott, hogy az Erdészeti Erdei Iskolák Szakosztályának is tagjai kívánnak lenni. Aláírásukkal egyúttal azt is kinyilvánították, hogy **erdészeti erdei iskolák** működtetésére is vállalkoznak. *Kocsis Mihály*, a Kisalföldi Erdőgazdálkodás Ravazdi Erdészetének igazgatója, az alakuló ülés résztvevője a szándéknyilatkozat aláírta, melyet tett követte. 1996 novemberében Kovátsné Németh Mária tudományos főigazgató helyettessel a céljaikat egyeztetették, és az Apáczai Csere János Tanítóképző Főiskolával együttműködésben realizálódtak az Erdészeti Erdei Iskola működésének feltételei és programjának fő célkitűzései.

Az Erdészeti Erdei Iskolák Szakosztályának megalakulása új fejezet a hazai erdei iskoláztatásban. Az OEE Erdészeti Erdei Iskola Szakosztály – tevékenységének folyamatos megújítása közben – fő célja: *az ifjúság és a társadalmi szereplők környezetbarát magatartásának elősegítése*. Az Erdészeti Erdei Iskolák nevében szereplő erdészeti jelző két jelentős specifikumot takar:

- az erdészeti erdei iskolai tevékenység *színhelye mindig az erdő*, valamint az oktatási-nevelési programok *erdészeti ismeretek* feldolgozását is tartalmazzák, ahol a középpontban az *erdő és az ember kapcsolata* áll;
- az *erdő védelmi és az ember egészségét megőrző szolgáltatása, valamint az ember erkölcsi és esztétikai érzékenységét gazdagító szerepe*.

A bázishelyek – Erdészeti Erdei Iskolák és Erdészeti Erdei Oktatóhelyek – fenntartásában, működtetésében az Erdőgazdaságok szerepvállalása példaértékű. Ennek következtében 2008-ban 33 Erdészeti Erdei Iskola működött. 2017-ben 40 erdészeti erdei iskolát jegyeznek, közülük 1 civil, 2 állami és 2 magán fenntartású. (EEI 2007, 2017, www.oee.hu)

Az Országos Erdészeti Egyesület Erdei Iskola Szakosztálya már 1996-ban az alakuló ülésen felvetette az *Erdők Hete* rendezvénysorozat megszervezését. 1997 ősztől minden évben sor kerül az Erdők Hete megrendezésére, eseménydús, országos, esetenként nemzetközi részvétellel – például a X. rendezvénysorozat egyúttal az I. Európai Erdőpedagógiai Találkozó is volt Sopronban.

Az **Erdőpedagógia** kifejezés hazánkban több mint két évtizede használatos. Elsősorban az erdőmérnökök alkalmazták a Németországból átvett Waldpädagogik kifejezést. Erdőpedagógiának nevezték azt a tevékenységet, mellyel az erdő – törvény által előírt – közjóléti funkciójának megvalósítására törekedtek az ifjúság körében. Jelentette ez az erdő, az erdőhasználat, az erdőgazdálkodás megismertetését; az erdészek munkájának, valamint az erdő, mint természeti és gazdasági érték megbecsülésének elősegítését.

Az Erdőpedagógia tartalmát a 90-es években Németországban a freiburgi Albert-Ludwig Egyetemen az Erdészettudományi Fakultás Erdészetpolitika Intézetében tanulmányoztam az Erdészeti és Faipari Egyetem docenseként. Az 1995-96-os tanévben egy új tanítási koncepciót vezettek be, melynek lényege, hogy a tárgyakat összefüggő blokkokban dolgozták fel. Az erdőmérnök hallgatók a hatodik szemeszterben választható tárgyként 3 hetes összefüggő „Erdőpedagógia” projektben, terepen sajátították el az ismeretanyagot. A mérnökhallgatók egy csoportját – akik választották a modult – felkészítették az erdei iskolai foglalkoztatásra. Ezt követően a hetedik szemeszterben egy hétig a Környezetpedagógia alapjai tantárgy keretében, amit zárójelben Erdőpedagógia II-nek is neveztek, ismerkedtek az elmélettel, mely vizsgálával zárult. A Környezetpedagógia alapjai tárgy egységeit az „Általános pedagógia” célja és problémái, „A felnőttképzés problémái”, a „Környezetpszichológia és a Környezetdidaktika” alkották. (Spies, G. W., 1995)

Magyarországon az Erdőmérnöki és Faipari Egyetemen a ’90-es évek első felében vezették be a *környezetmérnöki képzést*. A szakot gondozó Környezettudományi Intézet célirányos kutatásokat végzett a hazai környezettudatos nevelésről. A Neveléstudományi Tanszéken a mérnök-tanárképzésben „A környezeti nevelés alapjai” tárgyat (Kovátsné N.M., 1994) tanulmányozták a hallgatók, s közben kimunkálásra került – a tanulmányút tapasztalataival gazdagodva – az *Erdőpedagógia* fakultatív tárgy tematikája. Mindkét tárgy oktatásához 1997-ben megjelent az Erdőpedagógia kötet. (Kovátsné N. M., 1997)

Az *Erdőpedagógia projekt* célja a környezettudatos életvezetésre való felkészítés közvetlen tapasztalatszerzéssel, valóságos élethelyzetek gyakoroltatásával. Az erdőpedagógia projekt életmódstratégia:

- egyrészt olyan *alternatív tanítási–tanulási komplex tevékenységre és tevékenykedtetésre nyújt mintát*, mely elősegíti a közoktatás környezeti neveléssel kapcsolatos tanórai és tanórán kívüli tevékenységrendszerének megszervezését, megvalósítását;
- másrészt a felsőoktatásban a graduális, posztgraduális képzésben, illetve továbbképzésben felkészíti a pedagógusjelölteket, pedagógusokat, erdőmérnököket, vadgazdákat, természetvédelmi mérnököket egy iskolán kívüli komplex tevékenységorientált tanítási–tanulási folyamat megvalósítására projektmódszerrel, s kidolgozott tartalmi modulokkal. A tartalmi modulok mintául szolgálnak a pedagógiai gyakorlatban, mint egy „vezérkönyv”.

Az *Erdőpedagógia az elmélet és gyakorlat egysége*, ugyanakkor két évtizedes múltja a ravazdi Erdészeti Erdei Iskolai Oktatóközpontban biztosítja a kutatást, s modellként szolgál az iskolafejlesztésre.

Az 1996-ban indított, s az erdei iskolában kiteljesedett projekt *elméleti koncepciója a „harmóniaelmélet”*. A személyiségfejlesztő program *alapelve*, hogy a testi–lelki egészség, a viselkedéskultúra, a környezetkultúra komplex tevékenységrendszerével formálja az egyén harmonikus fejlődését, hogy kialakítsa az egyénben a harmóniára való törekvést.

Az integrált ismereteket tartalmazó erdőpedagógia projekt tartalma gyakorlatorientált. A tartalma olyan komplex témakörök, melyek a valóságban elválaszthatatlanok egymástól, szerves egységet alkotnak, tartalmaikat mégis konkrétan meg kell határozni. Három fő modulja: *Erdő és természet, Környezet és egészség, Helyidentitás-viselkedéskultúra*. Az Erdőpedagógia projekt három modulja azokra a globális kihívásokra kínál gyakorlatorientált megoldásokat, melyek minden embert érintenek környezetében, közvetlen emberi kapcsolataiban, s egyéni életvitelében. (Kovátsné N. M., 1997)

Az *Erdőpedagógia elméletének hazai ismertségét elősegítette* az Erdészeti- és Faipari Egyetemen bevezetett „A környezeti nevelés alapjai” című tárgy, illetve az Apáczai Tanítóképző Főiskolán indított fakultatív Erdőpedagógiai tantárgy. Az országos elterjedtségéhez jelentősen hozzájárult az Erdészeti és Faipari Egyetem professzorának, *Mészáros Károly* dékán úr tevékenysége, illetve az általa elindított (vállalati) továbbképzések Sopronban, Győrben,

Pakson. *Mészáros Károly nevéhez fűződik az Európai Erdőpedagógia Hálózat létrehozása*, melynek első Európai Erdőpedagógiai Találkozóját 2006 őszén Sopronban szervezték meg. Ezen a konferencián *Robert Wolf*, az University of Applied Sciences Erdészeti Fakultásának professzora megfogalmazta, hogy megszületett az erdőpedagógiának – az eddig ismert európai gyakorlati koncepciója mellett – az elméleti koncepciója. Az erdőpedagógia projekt az EU-s projektek nyomán nemzetközi modellé vált. Majd maga a Ravazdi Erdészeti Erdei Iskolai Oktatóközpont nemzetközi továbbképzéseknek adott helyszínt.

Az erdőpedagógia projekt eredményei alapján Mészáros Károly javaslatára új tudományterület kimunkálás kezdődött. A tudományok összefogását reprezentálja a Nyugat-Magyarországi Egyetemen a Kitaibel Pál Doktori Iskolában 2005-ben indult Környezetpedagógia doktori program, s az Erdőpedagógia szakirányú egyetemi posztgraduális képzés.

A „Környezetpedagógia” integrált tudományterület a komplex szemléletmód kialakulását hivatott elősegíteni a környezeti globális problémák kihívásaira adott nemzetközi stratégiák nyomán követésével, különös tekintettel az európai kooperációs törekvésekbe való beilleszkedésre;

- a hazai pedagógia gyakorlat környezettudatos fejlesztő és kísérletező tevékenységének ösztönzésével;
- olyan szakemberek képzésével, akik nemcsak szakmai, hanem szélesebb körű humánus gondolkodást képviselnek, melyben az élet és az egészséges ökoszisztéma értéket jelent;
- a *személyes felelősség és a fenntarthatóság elve*, szemlélete iránti elkötelezettséggel olyan világszemlélet jön létre, melynek szerves része a környezet minősége. (Kovátsné N. M., 2005)

A Roth Gyula és a Kitaibel Pál Doktori Iskolában végzett kollégák munkái reprezentálják témáikkal, kutatásaikkal azt, hogy a környezettudatos, felelősségteljes szemlélet kialakítása nem nélkülözheti a különböző tudományterületek közti összefogást és az elkötelezettséget.

2008. Hartl Éva: A „Környezetünk az erdő” pedagógus továbbképzés környezettudatos nevelésben betöltött helye, szerepe és hatékonysága. Tv: Stark Magdolna
2008. Varga Tamás: Az állami erdőgazdálkodás közönségkapcsolatának vizsgálata a parkerdőkön és az erdészeti erdei iskolákon keresztül. Tv: Stark Magdolna, Kováts-Németh Mária
2009. Molnár Katalin: Erdővel kapcsolatos ismeretek gyermeket nevelő családok körében. Tv: Héjj Botond
2010. Márföldi Anna: A környezeti mérések pedagógiai módszertana a környezetvédelmi szakképzésben. Tv: Lükő István
2010. Perényiné Somogyi Angéla: A fenntarthatóság ökológiai, pedagógiai és pszichológiai vonatkozásai. Tv: Kovátsné Németh Mária
2012. Bodáné Kendrovics Rita: Vízminőség-védelem gyakorlati oktatási metodika fejlesztése a műszaki felsőoktatásban (az Aranyhegyi-patak vízminőségi vizsgálatának példáján) Tv: Kovátsné Németh Mária, Gribovszki Zoltán
2015. Kollarics Tímea: A tanösvények szerepe a környezeti szemléletformálásban- tervezés, hatékonyságvizsgálat és módszertani vonatkozások. Tv: Lükő István, Puskás Lajos
2016. Szandi-Varga Péter: Környezetattitűdök formálása az élethosszig tartó tanulásban. Tv: Kovátsné Németh Mária
2016. Horváth Katalin: Az Őrség természeti, tájképi és kultúrtörténeti értékeinek vizsgálata a környezeti nevelés komplexitásának tükrében, különös tekintettel a középiskolás korosztály esetében. Tv: Kovátsné Németh Mária

Összefoglalás

„Az a reménykedés, hogy a jóság és az erény keresését elhalaszthatjuk..., hogy a gazdaság egyoldalú hajszolása révén megvalósíthatjuk a békét a Földön anélkül, hogy szellemi és erkölcsi kérdéseken törnénk a fejünket – valótlán, tudománytalan és ésszerűtlen reménykedés.”

Mindannyiunk feladata: a jövő nemzedéke iránti erkölcsi felelősségünket megvalósítani úgy az oktatásban – nevelésben, mint a döntéshozatalban.

Az Európai Unióban a környezeti nevelést és képzést a fenntartható fejlődés alapjának tekintik az 1999-ben Brüsszelben rendezett „Környezeti nevelés és képzés” konferencia óta. A konferencia záródokumentuma azt is megfogalmazta, *hogy a korábbi természet szeretetére és védelmére nevelés gyakorlata kiszélesedett a fenntartható fejlődést elősegítő ismeretkörökkel*, a polgári környezetkultúra kívánta attitűdök, magatartás és életviteli szokások kialakításával.

A fenntarthatóság pedagógiájának európai erősödése *feltételezi a hálózatok fejlesztését*, a pozitív és eredményes példák terjesztését, az oktatáspolitikai által támogatott pedagógustovábbképzést.

A környezeti nevelés, mint *a fenntarthatóságra nevelés alapja, kiváló lehetőséget nyújt a pedagógiai kultúra megújítására*. Az oktatásban a környezeti nevelés megvalósításának feltétele, hogy tantárgyközi, vagyis tantárgyakon átnyúló legyen. Ezt célozta meg a 2016. évi (X. 16.) Kormányrendelet. Számolnunk kell azzal a ténnyel, hogy csak az a tanár lesz képes a környezeti nevelést a gyakorlatban is alkalmazni, aki már kipróbálta azt.

Feltétlenül *meg kell újulnia a tanárképzésnek*. A tanulást hatékonyabbá teszi az ökológiai problémák prezentálása, a problémamegoldó tanítási–tanulási folyamat, az önszabályzó tanulás, a projektoktatás; a környezetpedagógiai kompetenciák, a didaktikai kultúra elsajátítása.

A tanárképzésnek többféle környezeti nevelési koncepciót kell bemutatni, amit ki is próbáltak. Az egyetemi stúdiumok meghatározott, stabil része legyen egy olyan integrált rész, amely a tantárgyakon átnyúló projektet valósít meg. Ennek az integrált területnek minden olyan tárgy része lehet, amely a tanárképzésben releváns a szakmódszertannal és a nevelés-tudománnyal.

A környezeti nevelés nem nélkülözheti az egyetemet, a továbbképző intézeteket, a környezeti egyesületeket és az iskola együttműködését. A környezeti nevelés feltételezi *az iskolai környezet kitégítését*. A környezeti nevelés megvalósulásának jó példái az ökoiskolák, de valóságos terepe *az erdei iskoláztatás*. Az erdei iskoláztatás elősegíti a felnövekvő nemzedék környezettudatos szemléletének kialakítását; erősíti a kapcsolatot a felnőtt lakossággal, a gazdálkodó intézményekkel.

Az *Erdőpedagógia* több mint másfél évtizedes gyakorlata, tapasztalatai alapján született meg a *Környezetpedagógia*, mint integrált tudományterület. A Környezetpedagógia prezentálja a tudományok összefogásának szükségességét; s mintát nyújt egy lehetséges modell megvalósítására. *Központi problémaként kezeli azt a kérdést, hogy kié a felelősség ebben a globalizált, értékvesztett világban, ahol az erő és a pénz a kezdet és a vég*.

Politikai apparátusé, gazdasági szakemberé, a különböző tudományterületeké? Azt is kérdezhetnénk, van felelős ember, politikus, gazdasági szakember, vezető pozíciót betöltő, aki a globális problémákat ismerve hajlandó hosszú távon gondolkodni, netán cselekvéseit annak alárendelni? Van ebben a piacororientált, hatalmi és egyéni érdekeket kielégítő, a kutatásban, a tudományban túlspecializálódott, a tudományt egyesek által kisajátított világban felelősség?

A megoldást egy új „átalakult világ” szükségességének felismerése, s a megújult értékrendet közvetítő nevelés–oktatás segítheti elő, ahol az „ember nem kísérleti alany a világméretű laboratóriumban”, hanem felelős személyiség.

A felelős ember önálló, szabad és döntésképes. Önállósága megnyilvánul a mértéktartásban, a segítőkészségben, s az alapvető tájékozottságában a környezetről. Szabadsága lehetővé teszi kiteljesedését, mert felismeri, hogy az együttműködés feltétele a fegyelmezettség, a rend, a szabályok, a normák ismerete, alkalmazása. Nem uralja környezetét, a természetet, hanem cselekszik azért. Döntéseiben humánus, kompromisszumra és problémamegoldásra törekszik.

Köszönet az Erdővagyon-gazdálkodási Intézet vezetőinek, professzorainak elkötelezett, példamutató munkájukért, s az elődök – Mészáros Károly – munkásságának, eredményeinek folyamatos ápolásáért. Egy erdőmérnök nem is tehet mást, mert tudja, hogy a befektetett energia hozama nem rövidtávon mérhető, és jól ismeri Kaán Károly mondatát:

„A természetszeretetre nevelés nemzeti érdek.”

Jó szerencsét!

Hivatkozások

- Ambrus Béla (1938): A tanító önnevelése. Magyar Tanítók Albuma. Bp.174-182.o.
 Az 1920. évi 114-115. sz. miniszteri rendelet
 Az 1935. évi IV. tc. az erdőkről és a természetvédelemről
 BECKER, G. (2000): Vom ökologischen Lernen zur Bildung für eine nachhaltige Entwicklung. Universitätsverlag Rasch, Osnabrück, 191-193.o.
 EEI 2007, 2017. www.oeo.hu
 Értesítő a „Kolozsvári Orvos- Természettudományi Társulat 1878. okt. 25-én tartott negyedik természettudományi szaküléséről. A választmány megbízásából összeállítja: Högyes Endre titkár
 FODOR ÁRPÁD (szerk. 1910): Madarak és Fák Napjáról szóló iskolai jelentések I. évkönyve. Országos Állatvédő Egyesület, Bp., 80-81. o.
 FODOR ÁRPÁD (szerk. 1912): A jó szív nevelése. Országos Állatvédő Egyesület, Bp.,6. o.
 FODOR ÁRPÁD (szerk. 1922): A jó szív nevelése. Országos Állatvédő Egyesület, Bp., 25-26.o.
 KAÁN KÁROLY (1931): Természetvédelem és a természeti értékek. Révai Testvérek Irodalmi Intézet Rt., Bp., 127-128. o.
 KOVÁTSNÉ NÉMETH MÁRIA (1994): A környezeti nevelés alapjai. A szakmai tanárképzés fejlesztése alprogram. Háttér tanulmány. Emberi erőforrások fejlesztése – Világbanki hitel, Sopron, EFE
 KOVÁTSNÉ NÉMETH MÁRIA (1996): A környezeti nevelés múltjáról és jelenéről. Iskolakultúra, 1996/április 75-85.o.
 KOVÁTSNÉ NÉMETH MÁRIA (1997): Erdőpedagógia. ACSJTF, 16-17.o.
 KOVÁTSNÉ NÉMETH MÁRIA (2005): Környezetpedagógia doktori program. NYME, Sopron
 KOVÁTSNÉ NÉMETH MÁRIA (2010): Az erdőpedagógiától a környezetpedagógiáig. Comenius Kft. – Pécs, 27-29., 92-93.,190., 202.o.
 SPIES G.W. (1995): Blockverzeichnis der Lehrveranstaltungen. Albert-Ludwigs- Universität- Freiburg Forstwissenschaftliche Fakultät, 26. o.